

[itobiad], 2022, 11 (3): 1910-1928

Tefsirde Bağlama Riayet ve Katlü'l-enfüs Yorumlarına Etkisi

Observance to Context in Tafsir and Its Effect on the Comments on Katlü'l-enfus
(Killing Human Soul)

Nazife Vildan GÜLOęLU

Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri

Asst. Prof., Kastamonu University, Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences

nguloglu@kastamonu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-7126-7691

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliř Tarihi / Received	: 03.08.2022
Kabul Tarihi / Accepted	: 25.09.2022
Yayın Tarihi / Published	: 30.09.2022
Yayın Sezonu	: Temmuz-Ağustos-Eylül
Pub Date Season	: July-August-September

Atıf/Cite as: Güloęlu, N. V. (2022). Tefsirde Bağlama Riayet ve Katlü'l-enfüs Yorumlarına Etkisi . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 11 (3) , 1910-1928 . doi: 10.15869/itobiad.1154805

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iTenticate.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Nazife Vildan GÜLOęLU)

Copyright © Published by Mustafa Süleyman ÖZCAN.

Tefsirde Bağlama Riayet ve Katlü'l-enfüs Yorumlarına Etkisi

Öz

Kur'an metnini doğru anlayabilmek için gerekli olan unsurlardan biri de bağlamdır. Bağlam ise dış bağlam ve metin içi bağlam olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Kur'an'ın genel nüzûl ortamına ve nüzûl sebeplerine dış bağlam; Kur'an'ın sûre, âyet ve kelimeleri arasındaki münasebete de iç bağlam denilmektedir. Literatüre bakıldığında özellikle son zamanlarda tefsirde bağlama riayetinin gerekliliğini savunan çalışmaların arttığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte nadir de olsa bazı çalışmalarda bağlamın sınırlayıcılığından kurtulmanın gerekliliği de savunulmaktadır. Bu makalenin amacı ise Kur'an'da geçen katl/öldürmek kelimelerinin enfüs/nefisler ile birlikte kullanıldıkları yerlerde nasıl izah edildiğini ve bu yorumlarda bağlamın etkisini araştırmaktır. Nitel yöntemin benimsendiği bu çalışmada, bazı hususiyetleri ile öne çıkan tefsirler doküman incelemesine tabi tutulmuş ve toplanan veriler içerik analiziyle çözümlenip gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Katlü'l-enfüs ifadelerinin geçtiği âyetlerde ilk akla gelen anlam intihardır. Ancak tefsirlerde katlü'l-enfüs kullanımları, daha çok bu anlam dışında yorumlanmıştır. Bu izahlarda çoğunlukla tarihsel bağlamın etkisiyle ifadeye "bazı kimselerin diğerlerini öldürmesi" anlamı verilmiştir. Bununla birlikte özellikle işârî tefsirlerde ilgili ifadeler tamamen bağlam dışı anlamların verildiği, katlü'l-enfüs beyanlarının "şehvetleri terk etmek, lezzetleri kesmek suretiyle nefsi öldürmek" ve "günah işlemek" gibi ifadelerle açıklandığı görülmüştür. Bazı müfessirlerin ise bağlamı göz ardı etmemekle birlikte zaman zaman bağlamın sınırlayıcılığından kurtuldukları, böylece ifadeye "kişiyi helake götürecek şeyler yapmak" ve hatta "kendini öldürmek" anlamını verdikleri müşahede edilmiştir. Bunun sonucunda ise bağlamın etkisinde kalarak "Kur'an'da intihar yasağının olmadığı" gibi genel hükümlere ulaşmanın doğruluğu sorgulanmıştır. Çalışma tefsirde bağlama riayetinin gerekliliği yanında bağlam dışı anlam vermenin de imkânını değerlendiren ve bağlam dışı manalar veririrken dikkat edilmesi gereken hususları öneren bir sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Bağlam, Katl, Enfüs, İntihar.

Observance to Context in Tafsir and Its Effect on the Comments on Katlü'l-enfüs (Killing Human Soul)

Abstract

One of the elements necessary to understand the text of the Qur'an correctly is the context. Context consists of two parts, external context and in-text context. The general descent environment of Qur'an and the reasons for descent are called external context while the relationship between the chapters, verses and words of the Qur'an is called the internal context. When we look at the literature, it is observed that there has been an increase in the studies advocating the necessity of observing the context in tafsir, especially recently. However, although it is rare, some studies also advocate the necessity of getting rid of the limitation of the context. The purpose of this article is to investigate how the words murder/killing in the Qur'an are explained where they are used together with enfüs/nafs and the effect of the context in these interpretations. In this study, in which the qualitative method was adopted, the tafsirs that stand out with some of their

features were subjected to document analysis and the collected data were analyzed and grouped by content analysis. The first meaning that comes to mind in the verses in which the expressions katlü'l-enfüs are mentioned is suicide. However, the use of katlü'l-enfüs in tafsir has been interpreted outside of this meaning. In these explanations, the meaning of “some people killing others” has been given to the expression, mostly due to the historical context. However, it has been seen that the related expressions are given completely out-of-context meanings, especially in ishahi tafsir, and the statements of katlü'l-enfüs are explained with expressions such as “leaving lust, killing the soul by cutting tastes” and “sinning”. It has been observed that some commentators, while not ignoring the context, sometimes get rid of the limitation of the context, thus giving the expression the meaning of “doing things that will lead to destruction” and even “killing oneself”. As a result, the accuracy of reaching general provisions such as “there is no prohibition of suicide in the Qur’an” has been questioned by staying under the influence of the context. The study is completed with a conclusion that evaluates the possibility of giving meaning out of context as well as the necessity of observing context in tafsir and suggesting the points to be considered while giving meanings out of context.

Keywords: Tafsir, Context, Katl (Killing), Enfüs (Human soul), Suicide.

Giriş

Kur’an-ı Kerîm, her şeyden önce ilahi bir kelâmdır. Ne var ki o, insanlar arasından seçilmiş bir peygambere, bizzat o peygamberin kavminin lisanı üzerine nâzil olmuştur. (İbrâhîm 14/1-4) Dolayısıyla Kur’an’ı anlama çabaları ne onun ilahiliğini göz ardı edebilir ne de nâzil olduğu dilin özelliklerinden bigâne kalabilir (Demirci, 2018, s. 261-264). Kur’an, takriben yirmi üç sene zarfında peyderpey inzâl olunmuştur. Bu mübarek kelâm, Hz. Peygamber tarafından okunmak suretiyle sözlü bir şekilde nakledildiği gibi bizzat onun, kendi seçtiği kâtiplere, gelen vahiyleri imla ettirmesi şeklinde yazılı bir mahiyette de aktarılmış ve bu sayede hem söz hem yazı olarak nesilden nesile tevarüs ettirilmiştir. Bu sebeple onun sadece bir söz veya sadece bir yazı olarak değerlendirilmemesi, doğru anlaşılması için göz önünde bulundurulması gereken hususiyetlerdendir.

Kur’an’ı anlama çabaları daima gündemdedir. Herkesten önce onun ilk muhatabı olan Hz. Peygamber, kendine gelen vahiyleri derin bir huşu ile anlamaya ve uygulamaya çalışmıştır. O, öncelikle bir insandır. Bir insanın sahip olduğu maddi manevi tüm özelliklere sahiptir. Ancak onun vahye muhatap olarak seçilmesi, alelade bir insan olmadığını da göstermektedir (el-Kehf 18/110; el-Enbiyâ 21/188). Hz. Peygamber’in durumunu/makamını ve sîretini bilmek, Kur’an’ın anlaşılmasında önemli bir basamaktır. Hz. Peygamber’in etrafında yaşayan kimseler ise gelen vahiylerin ikinci derecede muhatapları olma özelliğini taşırlar. Bu yüzden onların içerisinde buldukları ahval ve şartlar da önem arz etmektedir. Kısaca Kur’an’ın gerek Hz. Peygamber’in gerekse etrafında yaşayan insanların durumları gözetilerek indirilen bir kitap olduğunu dikkate almak gerekir (Ebû Zeyd, 1995, s. 103). Yani Kur’an’ın kelâm olma yönü, söylendiği ortam ve şartları bilme ihtiyacı doğurmaktadır. Onun kitap olma özelliği ise kendi bütünlüğü içerisinde belli bir tertibe göre ele alınmasını gerekli kılar. Netice itibarıyla Kur’an metnini doğru anlayabilmek için gerekli olan unsurlardan biri de bağlamdır. O da dış bağlam ve metin içi bağlam olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Kur’an’ın genel

nüzûl ortamına ve nüzûl sebeplerine dış bağlam; Kur'an'ın sûre, âyet ve kelimeleri arasındaki münasebete de iç bağlam denilmektedir.

Literatüre bakıldığında, özellikle son zamanlarda tefsirde bağlama riayetinin gerekliliğini savunan çalışmaların arttığı gözlemlenmektedir.¹ Bununla birlikte nadir de olsa bazı çalışmalarda bağlamın sınırlayıcılığından kurtulmanın gerekliliği de savunulmaktadır (Bahçivan, 2020). Bu makalede ise Kur'an'da geçen katlı/öldürmek kelimelerinin enfüs/nefisler ile birlikte kullanıldıkları yerlerde nasıl izah edildiği incelenecek ve bu yorumlarda bağlama riayetinin etkisi araştırılacaktır. Zira bu ifadelerin birlikte kullanıldıkları yerlerde ilk akla gelen anlam, "kişinin kendi canına kıyması" iken tefsirlerde kavramın bu anlam dışında bazı izahlarla yorumlandığı görülmektedir. Tefsirlerde katlı'l-enfüs ifadelerine yapılan yorumlar, hangi saiklerin etkisi altındadır? Özellikle bu yorumlarla ilgili olarak bağlamın sınırlayıcılığı söz konusu olmuş mudur? Bu makale, tefsirde bağlama dikkat etmenin gerekliliği kadar yer yer bağlamın sınırlayıcılığından kurtulmanın da gerekli olup olmadığını ilgili kavram özelinde araştırmayı hedeflenmektedir. Aynı zamanda makalenin bağlam dışı yorumlar yapılabilirse, bunda bir disipline ihtiyaç olup olmadığına cevap aramak gibi bir amacı da bulunmaktadır. Çalışmanın, Kur'an'da geçen katlı'l-enfüs ifadeleriyle ilgili yorumlarda müfessirlerin bağlama ne denli riayet ettiklerini tespit etme, bunun neticesinde ortaya çıkan olumlu veya olumsuz sonuçlara dikkat çekme ve bağlam dışı yorumlara kayarken dikkat edilmesi gereken hususları önerme açısından literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Çalışmada öncelikle tefsirde bağlama riayetinin gerekliliği ile ilgili mülahazalar beyan edilecek sonra da katlı ve enfüs kelimelerinin sözlük anlamları üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde ise zikri geçen kelimelerin Kur'an'da birlikte kullanıldıkları yerler tespit edilecektir. Geniş tefsir literatüründe farklı usul ve özellikleri ile öne çıkan birçok kaynak bulunmaktadır. Konu işlenirken bunlar arasından seçilen farklı kategorilerde sayılabilecek bazı tefsir klasikleri esas alınacaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Seçilen tefsirler doküman incelemesine tabi tutulacak ve toplanan veriler içerik analiziyle çözümlenip gruplandırılarak değerlendirilecektir. Kur'an'da geçen katlı'l-enfüs ifadelerini yorumları sırasında müfessirlerin bağlama ne kadar dikkat ettikleri mümkün mertebe tespit edilecek ve bunun sonucunda oluşan tablo gözler önüne serilmeye çalışılacaktır. Makale, konuyla ilgili değerlendirmeler yapan ve bağlam dışı mana verirken dikkat edilmesi gereken hususları öneren bir sonuç bölümüyle tamamlanacaktır.

Tefsirde Bağlamın Gerekliliği ve Katlı'l-enfüs Kavramı

Bağlam konusu, özellikle Kur'an kavramlarının doğru anlaşılması sahasında göz önünde tutulması gereken bir meseledir. Bu nedenle burada katlı'l-enfüs kavramını izahtan önce tefsirde bağlama riayetinin gerekliliği ile ilgili görüşler üzerinde durulacaktır. Bundan sonra ise katlı'l-enfüs kavramını teşkil eden katlı ve enfüs kelimeleri ele alınacaktır.

¹ Mesela sadece Türkiye'de bağlamla ilgili yapılan kitap çalışmalardan bazıları şunlardır: Ünver, 1996; Bakal, 2009; Serinsu, 2012; Güman, 2013; Coşkun, 2014; Gökür, 2014; Tiyek, 2015; Öz, 2016; Uzun, 2016.

Tefsir Usulüne Göre Tefsirde Bağlama Riayetinin Gerekliği

Tefsir usulünde nüzûl ortamının belirlenmesi önemli bir husustur. En yalın ifadeyle Kur'an'ı doğru anlama çabası olan tefsirin nasıl yapılması gerektiğini ortaya koyan tefsir usulüne göre öncelikle sûre ve âyetlerin Mekkî veya Medenî mi olduğunu tespit etmek gerekir. Yine vahyin inzâl olduğu genel ortamın bilinmesi, aynı zamanda vahyin nüzûlüne sebep olan hadise ve olaylara vakıf olunması, ilgili âyetlerin doğru bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayan unsurlar arasında yer alır. Kısaca tarihi bağlam (Paçacı, 2010, s. 261-264) veya dış bağlam olarak ifade edilen ve Kur'an'ın indiği ortamı algılamayı sağlayan şartların incelenmesi, Kur'an dilini anlamaya yönelik çalışmalar kadar gereklidir. Çünkü bir metnin ne dediğini anlamak için o metni indirildiği dilin mantık kurallarına uygun bir şekilde çözümlenmeye, ne demek istediğini anlamak için de onun bağlamını tespit etmeye ihtiyaç vardır. Bu nedenle dilbilimsel anlama ile bağlamsal anlamının birlikte kullanıldığı bir anlama tarzı, daha doğru bir anlama metodu olarak gösterilmiştir (Kırca, 2014, s. 20). Ancak bu husus, yeni bulunan bir metot da değildir. Zira tefsir usulünde müfessirin dikkat etmesi gereken esaslar arasında zaten dile ve bağlama önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır (İsfahânî, 1984, s. 93-95).

Tefsirde bağlama riayetinin tekrar gündeme getirilmesinin asıl nedeni şu olabilir: Bazı araştırmacılar tefsir usulü kaidelerinden birini, diğer usul kaidelerini gölgede bırakır bir şekilde tefsir çalışmalarına hâkim kılmuşlardır. Nitekim Emîn el-Hûlî ile başlayan, daha sonra da Nasr Hâmid Ebû Zeyd ve özellikle Âbid Câbirî gibi kimseler tarafından devam ettirilen bağlamcı yaklaşım, Kur'an yorumunda nüzûl dönemini ve tertibini esas almakta ve tefsirde dış bağlamın belirleyici olması gerektiğini savunmaktadırlar (Coşkun, 2014). Diğer tarafta ise Menâr ekolü mensuplarının siyaka özel bir önem attiklerini ve onu diğer tefsir karinelerinin önüne geçirdikleri görülmektedir (Albayatı, 2016).

Girişte belirtildiği üzere metni doğru anlayabilmek için gerekli olan unsurlardan biri olan bağlam, genel itibarı ile dış bağlam ve metin içi bağlam olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Vahyin doğru anlaşılması çabasında en az dış bağlam kadar metinsel bağlamın da göz ardı edilmemesi gerekir. Bununla birlikte müfessirin göz önünde bulundurması gereken esaslardan bazısını yer yer bazılarına takdim etmesi gerekebileceği de tefsir usulünde belirtilmiş bir husustur. Mesela bağlama dikkat edilmesi kaidesiyle ilgili olarak Zerkeşî'nin (ö. 794/1392) müfessirlerin genellikle sebep-i nüzûlü zikretmek suretiyle tefsire başladıklarını, ancak (ilgili âyet için) sebep-i nüzûle mi yoksa kelâmın nazmını doğrulayıcı mahiyette olan münasebete mi (metin içi bağlama mı) öncelik verilmesinin üstün olduğunun araştırılması gerektiğini ifade etmesi (Zerkeşî, 1972, c. 1, s. 34) bu minvalde bir tespittir.

Usul kaidelerinden olarak müfessirin bağlama dikkat etmesinin gerekliliği yanında zaman zaman bağlamın sınırlayıcılığından kurtulmanın gerekliliği de savunulmuştur. Mesela metin içi bağlamla ilgili olarak zikretmek gerekirse bazı durumlarda âyetin siyakındaki âyetlerden müstakil olarak değerlendirilmesi gerektiği, aksi durumda âyetten kastedilmeyen manaların çıkarılabileceği uyarısı yapılmıştır. Mesela "Arşı yüklenenler ile onun çevresinde bulunanlar, rablerini hamd ile tesbih ederler..." (el-Mü'min 40/7) beyanının öncesinde yer alan "Onlar artık cehennemliktir." (el-Mü'min 40/6) ifadesinden müstakil olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Zerkeşî, 1972, c. 1, s. 34). Aksi hâlde "Artık cehennemlik olanların, arşı yüklenenler ile onun çevresinde bulunanlar..." olacağı gibi esasında Kur'an'a ters düşen çok yanlış bir mananın

anlaşılması gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Aynı şekilde metin dışı bağlamın en önemlilerinden biri olan sebab-i nüzûlle ilgili olarak ifade edilen “tefsirde sebebin hususiliğinin, hükmün umumiliğine engel teşkil etmeyeceği” (Râzî, 1981, c. 24, s. 262) kaidesini zikretmekte yarar vardır. Zira İbn Kesîr (ö. 774/1373) “Cumhûr-u ulemaya göre sebebin hususiliğine değil de lafzın umumiliğine itibar edilir.” (İbn Kesîr, 2000, c. 7, s. 56) demek suretiyle bu kaidenin müfessirler arasındaki kabulüne işaret etmiş gözükmektedir. Bu mülahazalar doğrultusunda tefsirde bağlamın mutlak gerekliliğinden bahsetmek ne kadar doğrudur? Bununla birlikte “Bağlamın sınırlayıcılığından kurtulmak gerekir.” gibi genel bir hükme gitmek de ne kadar mümkündür? Makalenin ilerleyen satırlarında Kur’an’da geçen katlü’l-enfüs kullanımlarına yapılan yorumlar çerçevesinde bu soruların cevapları aranacaktır.

Katlü’l-enfüs Kavramı

Katlü’l-enfüs terkihi, katl ve enfüs kelimelerinin birbirine izafesi ile oluşmuş bir isim tamlamasıdır. Aslında Kur’an’da bu kelimelerin birlikte kullanımı, burada ifade edildiği gibi isim tamlaması şeklinde değil, aynı cümlede birbiriyle alakalı olarak kullanılan fiil ve isim yapılarında bulunmaktadır. Nihayetinde bu makalede, katl kelimelerinin enfüs ile birlikte kullanıldıkları yerleri ifade etmek için katlü’l-enfüs tabiri tercih edilmiştir.

Katlü’l-enfüs ifadesinin ilk kelimesini oluşturan ktl/قتل kökü, sözlükte “öldürmek, cesetten ruhu izale etmek” (Ferâhîdî, 2002, c. 3, s. 359; İsfahânî, s. 655) anlamına gelir ve Kur’an’da 170 yerde geçer (Abdülbâkî, 1945, s. 533-536). Dâmegânî’ye göre Kur’an’da ktl/قتل kökü; savaşmak (el-Bakara 2/191), öldürmek (en-Nisâ 4/93), lanet etmek (el-Müddessir 74/19), azap etmek (el-Ahzâb 33/61), bilmek (en-Nisâ 4/157), diri diri gömmek (el-En’âm 6/151), kısas uygulamak (el-İsrâ 17/33) ve boğazlamak (el-Bakara 2/49) gibi manalarda kullanılmıştır (Dâmegânî, 1983, s. 370-371). Benzer bir şekilde İbnü’l-Cevzî (ö. 597/1201) de *Nüzhetü’l-a’yün* adlı eserinde ktl/قتل kökünün “ölüme sebebiyet veren eylem” olduğunu ifadeden sonra onun tefsir ehline göre Kur’an’da bir canı öldürmeye sebebiyet veren eylemde bulunmak (en-Nisâ 4/93), savaşmak (el-Bakara 2/191), lanet etmek (ez-Zâriyât 51/10; el-Müddessir 74/19-20), azap etmek (el-Ahzâb 33/61), bilmek (en-Nisâ 4/157), diri diri gömmek (el-En’âm 6/151), kısas uygulamak (el-İsrâ 17/33) ve boğazlamak (el-A’râf 7/141) olmak üzere sekiz anlamda kullanıldığını ifade etmektedir (İbnü’l-Cevzî, 1987, s. 494-497).

Katlü’l-enfüs tamlamasının ikinci kelimesi olan enfüs/أنفس ise nefis/نفس kelimesinin çoğuludur. Nefs sözlükte “ruh, insan, her şeyin kendisi, ahlak, su, kan, can, azamet, kibir, himmet, izzet, haset, rağbet, şerre davet eden ve kişiyi mahzurlu şeylere düşüren kuvve” gibi manalara gelmektedir (Ferâhîdî, 2002, c. 4, s. 249; İbn Düreyd, 1987, s. 848; Ezherî, 1964, c. 13, s. 7-9; Askerî, s. 203).

Nefs kelimesinin Kur’an’da on çeşit anlamda kullanıldığını ifade eden Dâmegânî bunları kalp (en-Necm 53/141), kendi (et-Tövbe 9/128), insan (el-Mâide 5/45), bazısı (el-Bakara 2/85), ruh (el-En’âm 6/93; ez-Zümer 39/42), ehl-i din/aynı dine mensup kimseler (en-Nisâ 4/29), insanın kendi nefsi (en-Nisâ 4/66), cezalandırma (Âl-i İmrân 3/30), anne (Nûr 29/12) ve gayb (el-Mâide 5/116) şeklinde sıralamaktadır (Dâmegânî, 1983, s. 462-463). İbnü’l-Cevzî ise nefis kelimesinin müfessirlere göre Kur’an’da Âdem (en-Nisâ 4/1), anne (Nûr 29/12), topluluk (Âl-i İmrân 3/164), ehl/aile (el-Bakara 2/54), ehl-i din/aynı dine mensup kimseler (Nûr 29/61; el-Hucurât 49/61), insan (el-Mâide 5/45), bazısı (el-Bakara 2/85) ve

kendi canı (en-Nisâ 4/66) olmak üzere sekiz anlamda kullanıldığını ifade etmektedir (İbnü'l-Cevzî, 1987, s. 596-597).

Konumuz itibariyle bakmak gerekirse Kur'an'da ktl/قتل köklerinin enfüs/أنفس kelimesiyle birlikte kullanıldığı yerlerde nasıl anlaşıldığı/anlaşılması gerektiği önemlidir. Bunun için de öncelikle bu kelimelerin Kur'an'da birlikte kullanıldığı yerlerin tespiti gerekmektedir. Bu kullanımlar, Kur'an içerisinde toplamda dört âyette bulunmaktadır. Bütün bu yerlerde geçen ktl/قتل köklerinin fiil formunda olup iki yerde "فَاقْتُلُوا" ve "اقْتُلُوا" şeklinde emir, bir yerde "تَقْتُلُونَ" şeklinde muzari ve son olarak bir yerde de "لَا تَقْتُلُوا" şeklinde nehy formunda kullanıldıkları görülmektedir. Buralarda ktl/قتل köklerine ve onlarla bağlantılı olarak enfüs/أنفس kelimelerine verilen manalar nelerdir ve bu anlamlandırmalarda bağlamın etkisi var mıdır? Buradan itibaren Kur'an'da ktl/قتل ve enfüs/أنفس kelimelerinin birlikte kullanıldığı yerler üzerinde durulacak ve ilgili yerlerde müfessirlerin nasıl izahlarda buldukları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Katlü'l-enfüs İfadelerinin Kur'an'da Kullanımı

Kur'an'da ktl/قتل köklerinin enfüs/أنفس kelimesiyle birlikte kullanıldığı yerler, yukarıda da belirtildiği üzere toplamda dört tanedir. Bu âyetlerden ikisinin İsrâiloğullarından bahsedilen bağlamlarda (el-Bakara 2/54, 85), diğer ikisinin ise müslümanlara yönelik olarak kullanılan ifadeler bağlamında (en-Nisâ 4/29, 66) zikredildiği görülmektedir.

Katlü'l-enfüs İfadelerinin İsrailoğulları ile İlgili Kullanımı

İki âyet-i kerime de ktl/قتل ve enfüs/أنفس kelimelerinin İsrâiloğulları ile ilgili olarak kullanıldıkları müşahede edilmektedir. Buralarda katlü'l-enfüs "Allah tarafından emredilen, yapıldığı zaman bağışlanmaya vesile olan bir tövbe vasıtası" görünümündedir. Bu âyetlerden ilki Bakara sûresinde yer almaktadır. Bakara sûresinin 47. âyetinden itibaren İsrâiloğullarına bahşedilen nimetlerin hatırlatılması ve buna mukabil onların özellikle ceza gününe hazırlıklı olmaları konusunda uyarılmaları söz konusu olmuştur. İlgili âyetlere göre İsrailoğullarına sunulan nimetlerin başında onların Firavun ve taraftarlarından kurtarılmaları vardır. Öncelikle İsrailoğulları, onlardan erkek çocukların boğazlanıp kızların sağ bırakılması şeklindeki azaptan kurtarılmışlardır. İkinci olarak ise Firavun ve taraftarları Hz. Mûsâ ve inananların ardına düştükleri bir sırada denizde boğulmak suretiyle cezalandırılmışlar, böylece Hz. Mûsâ ve inananlar necata kavuşmuşlardır. Bundan sonraki âyete göre Hz. Mûsâ, yüce Allah ile kırk gece sözleşmesi sebebiyle kavminden ayrılmış ve bu esnada İsrâiloğullarından bazıları buzağıya tapmışlardır. Kavminin yanına döndüğü zaman Hz. Mûsâ, buzağıya tapmak gibi menfur bir manzarayla karşılaşınca onlara tepki olarak bazı sözler söylemiştir. İşte bu, Bakara sûresinin 54. âyetinde şu şekilde ifade edilmiştir:

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ أِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

"Mûsâ kavmine demişti ki: "Ey kavimim! Şüphesiz siz buzağıyı (tanrı) edinmekle kendinize zulmettiniz. Onun için yaratana tövbe edin de nefislerinizi öldürün. Öyle yapmanız yaratıcınızın katında sizin için daha iyidir; böylece Allah tövbenizi kabul etmiş olur. Çünkü acıyıp tövbeleri kabul eden ancak O'dur" (el-Bakara 2/54).

Taberî, "Âyette buzağıya tapmak suretiyle irtidad edenlere, tövbelerinin 'nefislerini öldürmek' olduğu bildirilmiştir." görüşündedir. Onun naklettiğine göre bu âyetle ilgili

olarak yapılan açıklamalardan bazıları şöyledir: Saîd b. Cübeyr ile Mücâhid “Bazıları bazılarını hançerle saldırdılar ve birbirlerini öldürdüler. Adamlar uzak veya yakın demiyorlardı. Sonunda Mûsâ elbisesiyle işaret etti de onlar ellerindekileri attılar ve neticede yetmiş bin kişinin öldüğü ortaya çıktı. Allah Mûsâ’ya “Bu kadar yeter!” diye vahyetmişti de Mûsâ, bu vahiy doğrultusunda elbisesini göstermişti.” demişlerdir. Yine Mücahid’den nakledildiğine göre Hz. Mûsâ Rabbinin emri gereğince onların bazısını bazısını hançerlerle öldürmelerini emretmişti de bir kimse babasını ve oğlunu bile öldürmeye girişmişti ki neticede Allah onların tövbesini kabul etti. İbn Abbas’tan nakledildiğine göre ise Hz. Mûsâ kavmine Rabbinin emri doğrultusunda “nefislerini öldürmelerini” emretmişti. Bunun üzerine buzağıya tapanlar oturmuşlar, buzağıya tapmayanlar ise ellerine hançerleri almışlardı. Bu sırada şiddetli bir karartı meydana gelmiş ve bazıları bazılarını karartı açılıncaya dek öldürmüşlerdi. Sonunda yetmiş bin ölü meydana gelmişti. Bu durum, onlardan öldürülen kimseler için tövbe olduğu gibi kalanlar için de tövbe olmuştu. Katâde’ye göre ise bu öldürme işi onlardan öldürülenler için şahadet olurken diri kalanlar için ise tövbe sayılmıştır (Taberî, 2001, c. 1, s. 679-682).

Bu âyette yer alan “فَاَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ” ifadesinin; bazıları bazılarını öldürsün (Mukâtil, 2002, c. 1, s. 120; Zemahşerî, 2009, s. 77), öldürülmeye teslim olun (Mâverdî, c. 1, s. 122) ve günahsız olan günahkârı öldürsün (Begavî, 1988, c. 1, s. 96) gibi manalara geldiği ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere beyanî yöntemi esas alan tefsirlerde bağlama uygun izahlarda bulunulmuştur. Taberî’nin naklettiği bağlamla ilgili bilgiler genel itibariyle kabul görmüş, ifade İsrailoğullarıyla ilgili olarak çoğunlukla “onların bazılarının bazılarını öldürmesi” şeklinde anlaşılmıştır.² Râzî ise ilgili ifadenin tefsirinde şöyle bir mana inceliğine işaret etmektedir: Bu beyan, tövbenin nefsi öldürmekle gerçekleşeceğini değil tövbenin ancak nefsi öldürmekle tamam olacağını ifade etmektedir. Zira Allah, Mûsâ’ya (a.s.) “mürtedin tövbesinin ancak öldürülmekle tamam olacağını” bildirmiştir. Söz konusu hüküm, “kasten adam öldürme cezasına” benzemektedir. Nitekim bu suçun da tövbesi ancak kişinin kendisini, maktulün velisine teslim etmesiyle tamam olur; onlar da ya razı olurlar (yani katili affederler) ya da onu öldürürler (yani öldürülmesini isterler) (Râzî, 1981, c. 3, s. 85). Râzî’nin bu beyanları, İslâm hukukunda bile ölüm cezası olan günahların olduğuna işaret etmesi bakımından önemlidir. Zira âyete literal anlam verilemeyeceği yönündeki izahlara bakıldığında bu görüşler -ki Kâdî Abdülcebbar (ö. 415/1025) da bu fikirdedir- “müfessirlerin ‘İsrâiloğullarının kendilerini bizzat kendi elleriyle öldürmedikleri’ konusunda icmâ ettikleri” ve “ölümden sonra mükellefiyet olmadığı için öldürmeyi emretmekte bir maslahat bulunmadığı” gibi hükümlere dayanmaktadır (Râzî, 1981, c. 3, s. 86-87). Hatta bu anlayışa “Hiçbir peygamber ‘Kendinizi bizzat öldürün, intihar edin!’ demez.” (Çantay, 1996, c. 1, s. 29) şeklinde bir ön kabulün de etkisi olduğu söylenebilir.

Burada işârî/tasavvufî tefsirlerin ilgili beyanı nasıl yorumladıkları sorusu akla gelmektedir. Zira İslâmî gelenekteki irfanî yapının tefsir hareketlerine yansımaları sonucu ortaya çıkan bu tür te’villerde sūfînin, seyrü sülûk tecrübesi neticesinde içine

² İlgili ifadeye meallerde kahir ekseriyetle mecazi anlam yüklendiğinden bahseden bir araştırmacı, Muhammed Hamidullah’ın ise “Kendinizi öldürün!” şeklinde mana verip “Putlara tapmaktansa kendinizi öldürmeniz daha iyidir.” diye bir dipnot düştiğinden söz etmiştir. Buna karşılık ise “Bu yorumdan, puta tapma cezasının intihar olduğu neticesi çıkar ki semavi kutsal kitaplarda bu tür bir cezaya rastlanmamaktadır.” beyanında bulunmuştur. bk. Durmuş, 2003, s. 32; Ayrıca ifadenin meal ve tefsirlerde nasıl izah edildiği ile ilgili bilgi ve yorumlar için bk. Erdal, 2006, s. 186-198; Maden ve Yiğitoğlu, 2018, s. 425-446.

doğan sezgilerle (keşif ve ilhamla) Kur'an ifadelerini yorumlamaya çalışması söz konusudur. Bâtînî mananın hedeflendiği bu te'vil çalışmalarında bağlam ne kadar gündemdedir? Bu soruya cevap verebilmek için bu sahada öne çıkmış bazı müelliflere kulak vermek yerinde olacaktır. Mesela onlardan Baklî (ö. 606/1209), “فَأَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ” ifadesine “Gayret kılıçlarıyla nefislerinizi öldürün!” diye mana vermiştir. Onun naklettiğine göre bu beyanla ilgili olarak “Allah'a itaat ile nefislerinizi öldürün, sonra da fiil söz ve taatlerinizden tövbe edin!”, “Kulluk yolundaki ilk adım olan tövbe; şehvetleri terk etmek ve lezzetleri kesmek suretiyle nefsi öldürmekle olur.” ve “Nefislerinize karşı koyarak onları öldürün!” gibi izahlar da yapılmıştır (Baklî, 2008, c. 1, s. 49-51). Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/1221) ise “Hevâyı kontrol altında tutmak suretiyle (nefsinizi öldürün)! Zira Allah'tan başka varlıklara hevâ ile kulluk edilir, Firavun hevâ ile rubûbiyet iddiasında bulunmuş, İsrailoğulları buzağya tapmış, İblis hevâ ile yüz çevirip büyülenmiş, Âdem hevâ ile ağaçtan yemiş ve hevâ ile yıldızlarla putlara tapılmıştır.” diye izah etmiştir (Kübrâ, 2009, c. 1, s. 167).³ *Tefsîru İbni'l-'Arabî*'de ise bu ifadeyle ilgili olarak iki açıklama vardır. Bunlardan birincisi “Riyâzet⁴ kılıcıyla, nefsi hazlardan ve özgürce kendine mahsus olarak yaptığı fiillerden men etmek suretiyle, nefsin kendisiyle hayat bulduğu hevâyı kontrol altına alarak nefislerinizi öldürün!” şeklindedir. İkinci açıklama ise şöyledir: “Kalp, kuvvelerine ‘Siz nefse kulluk etmekle haklarınızı eksiltiniz, yaratanınıza O'nun hidayet nuru ile dönün, nefislerinizi riyâzetle alışık olduğunuz şeylerden men edin, onları hevânın galebesi ile içine düştükleri ârizî hayattan öldürün (kurtarın) ki aslî bir hayata erişin ve tövbeniz kabul edilsin!’ diye ilham etmiştir” (İbnü'l-Arabî, 1816, c. 1, s. 38).⁵ Görüldüğü üzere yalnız işârî manayı hedefleyen tefsirlerde tamamen bağlamdan bağımsız yorumlar ortaya konulmuş, nefsi öldürmenin “şehvetleri terk etmek ve lezzetleri kesmek” ile gerçekleşeceği gibi hususlar beyan edilmiştir.

Tefsirde işârî manaya önem atfetmekle birlikte bu tür izahlara ikinci derecede yer veren ve öncelikle bağlama göre açıklamalarda bulunan müfessirler de olmuştur. Mesela Bursevî (ö. 1137/1725), yukarıdaki âyetin tefsirinde “فَأَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ” ifadesini önce “Sizden günah işlememiş olanlar, günah işleyenleri öldürsün!” şeklinde açıklamıştır. Burada “فَأَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ” kullanımının müminlerin kardeş sayılmalarından yani bir kimsenin kardeşinin sanki kendi canı olarak görülmesinden kaynaklandığını ifade eden müfessir, ilgili âyette “فَأَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ” (el-Hucurât 49/11) beyanındaki gibi bir kullanım olduğunu, enfüs/أنفُس kelimesinin zikredilip (din yönüyle) kardeşlerin kastedildiğini belirtmiştir. Bu yöndeki izahların ardından “فَأَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ” ifadesine “Hevâyı engellemek suretiyle nefislerinizi öldürün!” gibi anlamlar da veren müfessir, batında nefsin öldürülmesinin zor bir iş olduğunu, bunun ancak sıdk kılıcıyla ve Hakk'ın yardımıyla yine Hakk'ın seçkin kullarına müyesser olacağını bildirmiştir (Bursevî, 1911, c. 1, s. 139).

Âlûsî (ö. 1270/1854) de bu kategoride değerlendirilebilecek bir müfessirdir. Zira o, öncelikle katl kelimesinin “ruhun çıkarılması” anlamına geldiği konusunda müfessirlerin icmâ ettiklerini beyan etmiştir. Âlûsî'ye göre katl, âyetteki muhatapların tövbesi ise ya

³ Bu çalışmada kullanılan nüshada eser, Necmeddîn el-Kübrâ'ya nispet edilmiştir. Ancak onun Kur'an'ın başından Zâriyât sûresinin 17. âyetine kadarki kısmı tefsir ettiği, sonra eseri onun öğrencisi olan Necmeddîn-i Dâye'nin (ö. 654/1256) devam ettirdiği, daha sonra da Simnânî (ö. 736/1335) tarafından eserin eksik kalan yerleri yazılmak suretiyle tamamlandığı ifade edilmiştir. bk. Aydar, 2021, s. 124-125.

⁴ Nefsi, ahlaki güzelliklerle donatmak için yapılan çalışmalardır. bk. Cürçânî, 2003, s. 183.

⁵ Bu eser, bazı yazmalarında *Te'vilâtü'l-Kur'ân* adıyla Abdürrezzâk b. Muhammed el-Kâşânî'ye (ö. 736/1335) nispet edilmiştir. Mesela bk. Kâşânî, 1600, s. 305a; Süleyman Uludağ da eserin yanlışlıkla İbnü'l-Arabî'ye (ö. 638/1240) nispet edilmiş olabileceğinden bahsetmektedir. bk. Süleyman, 2002, c. 25, s. 5-6.

onlara mahsustur ya da Mûsâ'nın (a.s.) şeriatında genel olarak mürtedin tövbesi katl iledir. Burada lafzın zahirine göre onların "bizzat kendilerini öldürmekle" emrolduklarının anlaşıldığını beyan eden müfessir, bazı rivayetlerde yer alan "bazılarının bazılarını öldürmekle emrolunduğu" şeklindeki izahlara göre bunun "Bir kısmınız diğerlerini öldürsün!" anlamına geldiğini ifade etmiş ve buna diğer âyetlerde geçen "وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ" (en-Nisâ 4/29) ve "وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ" (el-Hucurât 49/11) kullanımlarını örnek göstermiştir. "فَاقتلوا أنفسكم" ifadesini bazı kimselerin "Nefislerinizi zelil kılın!" şeklinde yorumladıklarına da değinen Âlûsî, "Rivayetler olmasaydı tefsir olarak bu görüşü beyan edebilirdim." demiştir (Âlûsî, c. 1, s. 260).

Kur'an'da katl/قتل ve enfüs/أنفس kelimelerinin İsrâiloğulları ile ilgili olarak beraberce kullanıldıkları ikinci âyet de Bakara sûresinde olup şöyledir:

ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرَجُونَ مِنْ دِيَارِكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَطَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْإِيمَةِ وَالْعُدْوَانِ وَإِنْ يَأْتِوكُمْ أُسَارَى تَفَادَوْهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا جِزَاءُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أشدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

"Sonra işte şimdi sizler birbirinizi öldürüyorsunuz; içinizden bir kesimi yurtlarından sürüyor, onlara karşı kötülük ve düşmanlıkta birbirinize arka çıkıyorsunuz. Esirler olarak size geldiklerinde de fidye verip kendilerini kurtarıyorsunuz. Hâlbuki onları sürgün etmek size haram kılınmıştı. Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? İçinizden bu şekilde davranan birinin dünya hayatındaki cezası ancak rezil rüsva olmaktır; kıyamet gününde ise onlar azabın en şiddetlisine itilirler. Allah sizin yapmakta olduğunuzdan habersiz değildir" (el-Bakara 2/85).

Bu âyetin metinsel bağlamına bakıldığında İsrâiloğulları'ndan alınan sözlerin ifade edildiği görülmektedir. Buna göre yüce Allah onlardan, yalnız Allah'a kulluk etmeleri, ana-baba yakın akraba yetim ve yoksullara iyilikte bulunmaları, insanlara güzel söz söylemeleri ve namazı kılıp zekâtı vermeleri hususlarında söz almıştı (el-Bakara 2/83). Ayrıca kendilerinin kanlarını dökmemeleri ve kendilerini yurtlarından çıkarmamaları konularında da söz almış, onlar da bunları kabul etmişlerdi (el-Bakara 2/84). Sûrenin 85. âyetinde ise İsrâiloğullarının verdikleri bu sözleri tutmadıkları beyan edilmekte ve en önce de onların "kendilerini öldürmeme" yasağını çiğnedikleri ifade edilmektedir. Tefsirlerde zikredilen tarihsel bağlama göre ise "ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ" diye bahsedilenler, Hz. Peygamber zamanındaki Yesrib (Medine) yahudilerinden Kureyza ve Nadîroğullarıdır. Bunlardan Kureyzaoğulları Araplardan Evs kabilesiyle, Nadîroğulları da Hazrec kabilesiyle müttefik olmuşlardı. Bunun sonucu olarak onlarla birlikte savaşıyorlar ve iki yahudi kabilesinden herhangi bir kimse esir edilirse onun için birleşip fidye ödüyorlardı. Bu konuda Araplar onları kınayınca da "Biz fidye ile emrolunduk ve onlarla savaşmak bize haram kılındı." diyorlar, "O hâlde niçin savaşıyorsunuz?" sorusuna ise "İttifak ettiğimiz kimselerin rezil olmasını istemiyoruz." cevabını veriyorlardı (Vâhidî, 2009, c. 3, s. 116-117; Bursevî, 1911, c. 1, s. 175). Neticede âyette "تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ" şeklinde geçen ifade, tefsirlerde genellikle zikredilen bağlamlara uygun bir şekilde "birbirinizi öldürüyorsunuz" diye anlaşılmıştır (Mukâtil, 2002, c. 1, s. 120; Semerkandî, 2002, c. 1, s. 134; Begavî, 1988, c. 1, s. 117). Bu ifadeyle ilgili olarak işâri tefsirlerden mesela *Tefsîru İbni'l-'Arabî*'de "Azgınlığınız ve hevâyâ uymanız sebebiyle nefislerinizi öldürüyorsunuz!" (İbnü'l-Arabî, 1816, c. 1, s. 50) şeklinde bir mana verilirken Bursevî ve Âlûsî'nin tefsirlerinde tarihi bağlamın anlatıldığı ve bağlamın dışında bir mananın verilmediği görülmektedir (Bursevî, 1911, c. 1, s. 174-175; Âlûsî, c. 1, s. 313-315).

Katlü'l-enfus İfadelerinin Müslümanlar ile İlgili Kullanımı

Kur'ân-ı Kerîm'de ktl/قتل kökünün enfus/أنفس kelimesiyle birlikte müslümanlara yönelik olarak kullanıldığı âyetler de iki tanedir. Bunların birincisi olan Nisâ sûresinin 29. âyetinde öncelikle karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında malların haksızlıkla yenmesi yasaklanmış ve "Kendinizi öldürmeyin!" buyruğu bu yasaklamanın ardından şu şekilde zikredilmiştir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَجِيمًا

"Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir."

Yukarıdaki "وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ" beyanı da genellikle "Birbirinizi öldürmeyin!" şeklinde anlaşılmış ve âyetteki üslup ile "mümin bir kimsenin diğer bir mümini öldürmesinin, aynı dine mensup olmaları sebebiyle kendini öldürmek gibi kabul edildiği" vurgulanmıştır (Mukâtil, 2002, c. 1, 368; Taberî, 2001, c. 6, s. 637; Mâtürîdî, 2007, c. 3, s. 182). Hatta bu ifadenin "Birbirinizi öldürmeyin!" anlamına geldiği konusunda müfessirlerin hemfikir oldukları söylenmiştir (Râzî, 1981, c. 10, s. 74; Kurtubî, 2006, c. 6, s. 259). Bununla birlikte bazı müfessirlerin, bu icmâi nakletmekle birlikte farklı anlayışların imkânını da dile getirdikleri görülmektedir. Mesela Zemahşerî (ö. 538/1144) âyette geçen "Kendinizi öldürmeyin!" ifadesinin "Sizin cinsinizden yani mümin olanları öldürmeyin!" anlamına geldiğini, Hasan-ı Basrî'nin (ö. 110/728) de bu beyana "Kardeşlerinizi öldürmeyin!" anlamını verdiğini belirttiikten sonra "Bazı cahillerin yaptığı gibi kişi kendisini öldürmesin!" anlamına da gelebileceğini ifade etmiştir. Ona göre Amr b. Âs, bu âyeti te'vil etmek suretiyle soğuşun (verebileceği zarardan) korku sebebiyle teyemmüm edilebileceğine hükmetmiş, Hz. Peygamber de onun bu anlayışına karşı çıkmamıştır (Zemahşerî, 2009, s. 233).⁶

Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) de öncelikle hitap hakkındaki icmâdan bahsedenlerdendir. Bundan sonra ise ifadenin "insanların kendi kendilerini öldürmelerine dair bir nehiy olup olmadığı" konusunda ihtilaf edildiğini dile getirmiştir. Onun naklettiğine göre bazı âlimler, "mümin bir kimseye, intihar etmesinin yasaklanmasının caiz olmadığı" görüşündedirler. Bu görüşte olanlara göre mümini, kendini öldürmekten caydıracak birtakım sebepler bulunmaktadır. Dünyada onu bu işten geri bırakacak şeyler, şiddetli bir elem ve büyük bir kınamadır. Mümini, ahiret bakımından intihardan alıkoyacak şey ise bu işi yapanın büyük bir azaba müstahak olacağıdır. Bu caydırıcı şeyler dolayısıyla mümin kişi, intihar etmez. Durum bu şekilde olunca da, mümine intiharı yasak etmenin bir anlamı olmaz. Bu durumda bu nehyin, kendi kendini öldürme hususunda Hinduların inandığı gibi bir inanç geliştiren kimseler hakkında olması mümkündür. Böyle bir şey ise müminden sadır olmaz. Râzî, bu düşüncede olanlara ise şu şekilde bir cevap verilebileceğini ifade etmektedir: "Mümin bir kimseye, Allah ve ahirete inandığı hâlde, öyle üzüntü ve eziyetler arız olabilir ki bu durumda ona kendini öldürme daha kolay gelebilir. İşte bundan dolayı pek çok müslümanın intihar ettiği görülmektedir. Durum böyle olunca, bu nehyin bir faydası var demektir. Yine bu beyanın şöyle de bir manaya gelme ihtimali vardır: "Adam öldürmek, dinden dönmek ve evli iken zina etmek gibi sebeplerden dolayı öldürülmeyi hak edecek işler yapmayın!" Sonra yüce Allah, kullarına acıdığı ve merhamet ettiği için onlara,

⁶ Rivayetin kaynağı için bk. Ebû Dâvûd, "Tahâret", 124.

meşakkat ve sıkıntı getirecek şeyleri yasakladığını beyan etmiştir. Râzî'nin naklettiğine göre âyette geçen "Kendinizi öldürmeyin!" ifadesiyle ilgili şu izah da yapılmıştır: Yüce Allah, İsrâiloğullarına tövbe ve hatalarından kurtuluş vesilesi olmak üzere, kendilerini öldürmelerini emretmiştir. Ümmet-i Muhammed'e ise çok merhametli olan Allah, onları bu ağır mükellefiyetlerle sorumlu tutmamıştır (Râzî, 1981, c. 10, s. 74).

Kurtubî (ö. 671/1273) de ilgili ifade hakkındaki icmâdan bahsettikten sonra lafzın "Bir kimse dünyaya olan hırsı ve mal isteği uğrunda kendisini öldürmesin!" veya "Kızgınlık veya öfke hâli içinde kendinizi öldürmeyin!" anlamlarına gelebileceğini ifade etmiştir. Hatta onun da burada "Amr b. Âs'ın Zâtüsselâsil gazvesinde ilgili âyeti delil getirerek soğuk suyla gusletmemesi ve Hz. Peygamber'in de buna onay vermesi hadisesini" anlattığı görülmektedir (Kurtubî, 2006, c. 6, s. 259).

Yukarıdaki örneklere göre bazı müfessirlerin "Kendinizi öldürmeyin!" yasağını öncelikle bağlamla ilgili açıklasalar ve hatta bu konuda icmâdan bahsetseler bile ifadenin bağlamdan bağımsız da anlaşılabilirliği kanaatinde oldukları söylenebilir. Hatta Amr b. Âs'ın olayı da onlara göre bu konuda önemli bir delil teşkil etmektedir.

Görünüş itibarıyla intiharı yasaklama konusunda en açık beyan olan ve bu hususta en kuvvetli delil olarak düşünülebilecek bir mahiyette bulunan söz konusu ifadenin, müfessirler tarafından çoğunlukla intihar ile ilgili olarak yorumlanmaması ise özellikle âyetin metinsel bağlamıyla ilgili olsa gerektir. Zira yukarıda da dikkat çekildiği üzere ilgili beyan, servetin elde edilmesi için kullanılan miras ve mehir gibi meşru usullerden bahseden âyetler grubundan sonra gelen bir âyet içerisinde, meşru ticaretten söz eden ve bu yollar dışında kalan bâtil kazanç yollarını yasaklayan bir bağlamda zikredilmiştir. Bununla birlikte özellikle Bakara sûresinde bulunan *وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ* "Allah yolunda harca. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Yaptığımızı güzel yapın; Allah güzel yapanları sever." (el-Bakara 2/195) âyetindeki "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın!" ifadesi, "وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ" beyanını "Kendinizi öldürmeyin!" şeklinde anlamaya imkân verebilir. "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın!" ifadesi, her ne kadar daha çok "İnfak etmemek suretiyle kendinizi tehlikeye atmayın!" (Taberî, 2001, c. 2, s. 200-205; Mâverdî, c. 1, s. 251) şeklinde anlaşılırsa da tehlikenin "kişiyi helake götüren her şey" (Begavî, 1988, c. 1, s. 215) manası ile ilgili olarak beyanın, "Kendinizi helake götürecektir şeyler yapmayın!" ve hatta "İntihar etmeyin!" diye de anlaşılması mümkündür. Kaldı ki Hz. Peygamber'in hadislerinde intihardan sakındırmaya yönelik ifadeler bulunmaktadır.⁷ Hz. Peygamber'in hükümlerinin de nihayetinde Kur'an'ın hükümlerinin beyanı olduğu ve *وَمَا أَنْتُمْ بِالرُّسُولِ فَخُذُوا* "Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının!" (el-Haşr 59/7) emri gereği, hadislerde temas edilen bir yasağın Kur'an'da olmadığını söylemek pek de isabetli gözükmemektedir.

Bu âyetle ilgili olarak işârî tefsirlerde geçen izahlar da çeşitlilik arz etmektedir. Mesela *Tefsîru't-Tüsterî*'de "وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ" beyanı "Günahlarla, (günah işlemek konusunda) ısrar ile ve istikamete dönüşün beraberindeki tövbeyi terk ederek kendinizi helak etmeyin!" diye açıklanmıştır (Tüsterî, 2004, 130). Baklî ise hitabın üns ve bast ehline yönelik olduğunu ve "Mutmain nefislerinizi mücâhede ve riyâzet ile öldürmeyin! Ruhanî

⁷ Mesela bk. Buhârî, "Cenâ'iz", 84, "Edeb", 44; Müslim, "İmân", 175, 176, 177; Tirmizî, "Tıb", 7; Nesâî, "Eymân", 7.

kalplerinize ubudiyet içre olan cahilliğin meşakkatini yüklemeyin! Kutsî ruhlarınızı bidayette uygun olmayan şeylere sevk etmek suretiyle, onlara eziyet etmeyin! Çünkü bunlar, âşık ruhların müşâhedeler âleminde uçuşunu engeller ve onlara mükâşefe nurları kapalı kalır." anlamına geldiğini belirtmiştir (Baklı, 2008, c. 1, s. 240). Necmeddîn-i Kübrâ da ilgili âyette yüce Allah'ın kişinin hâlini ifsat edecek şeyleri anlatıp bunlardan sakındırdığını ve imanın hususiyetlerine işaret ettiğini belirtmektedir. Ona göre âyetteki "وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ" beyanı "Mallarınızı nefislerinizin istekleri uğrunda harcayarak (kendinizi öldürmeyin)!" anlamına gelmektedir (Kübrâ, 2009, c. 2, s. 137).

Bursevî "وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ" ifadesine öncelikle "Hint cahillerinin yaptığı gibi kendinizi öldürmeyin!" anlamını vermiştir. Sonra ifadenin "Canı tehlikeye atmak suretiyle kendinizi öldürmeyin!" veya "Dünya ve ahirette helake sürükleyecek veya zelil edecek günahları işlemek suretiyle kendinizi öldürmeyin!" manalarına da gelebileceğini, gerçek öldürmenin de bu olduğunu beyan etmiştir. Bursevî'nin burada nefis ile kastedilenin "sizin cinsinizden olan kimseler yani müminler" olduğunun söylendiğine de temas ettiği görülmektedir. Müfessirin âyetin tefsirine "burada meşru olmayan kazanç yollarının yasaklanıp meşru olan yolların teşvik edildiğinden bahsedildiğini" ifade ederek başlamakla birlikte, ilgili ifadeye bu izahtan tamamen bağımsız manalar vermesi dikkat çekicidir. İkinci verdiği mana da bağlam dışı kabul edilebilecek bir izah olan müfessir, burada Amr b. Âs'ın zikri geçen âyeti te'vilini de delil olarak getirmiştir (Bursevî, 1911, c. 2, s. 195).

Âlûsî'nin tefsirinde ise önce "Bazınız bazınızı öldürmesin!" izahı yapılmış, bundan sonra da ilgili ifadeye "Batıl yolla kazanılan malları yemek gibi cezalandırılmayı hak edecek günahlar işlemek suretiyle kendinizi helak etmeyin!" manasının verildiği belirtilmiştir. Burada "insanın kendini öldürmesinin yasaklandığına" dair bir yorumdan da bahseden Âlûsî, "Gücünüz yetmeyecek kimselerle savaşmak suretiyle savaşta kendinizi riske atmayın!", "Düşman beldelerinde ticaret yapmayın ki bu durumda kendi başınıza kalırsınız!" gibi izahların da yapıldığını belirtmiştir. İfade ile ilgili olarak "Kendinizi tehlikeye atmayın!" şeklinde yapılan izahı ise Amr b. Âs'dan nakledilen rivayetin tekit ettiğini söylemiştir. Bu âyette malı korumakla canı koruma tavsiyelerinin birleştirilmiş olmasını da malın canın kıvamını, fazilet ve kemâlini sağlayıcı pozisyonu dolayısıyla onun kardeşi gibi olduğunu belirterek tam yerinde bulmuştur (Âlûsî, c. 5, s. 16). Bu tefsirde müfessirin bağlam dışı yorumları nakletse bile metinsel bağlama riayetle izahını bitirdiği görülmektedir.

Kur'an'da ktl/قتل kökünün enfüs/انفس ile birlikte müslümanlara yönelik olarak kullanıldığı ikinci âyet ise İslâm'da itaati anlatan âyetler grubu içerisinde yer almaktadır. Burada müslümanlara; Allah'a, peygamberine ve kendilerinden olan ülü'l-emre itaat etmeleri emredilmekte ve özellikle "her bir peygamberin ancak kendisine itaat edilmek için gönderildiği" vurgulanmaktadır (en-Nisâ 4/59, 64). Bundan sonra ise "Allah'ın resulünün verdiği hükmü gönülden kabul edip ona teslim olmayan bir kimsenin iman etmiş olamayacağı" dile getirilmektedir (en-Nisâ 4/65).⁸ Daha sonra da İslâm'daki itaat esası, farklı bir anlatım kullanılmak suretiyle şu şekilde beyan edilmektedir:

⁸ Taberî, bu âyetin nüzül sebebiyle ilgili olarak müfessirlerin iki olayı dile getirdiklerini ifade etmektedir. Bunlardan birincisine göre bu âyet, muhacirlerden Zübeyr b. el-Avvâm (ö. 36/656) ile ensardan bir kimse arasında çıkan bahçe sulamayla ilgili bir anlaşmazlık sebebiyle onların Hz. Peygamber'e müracaat etmeleri ve neticede ensârın Hz. Peygamber'in verdiği hükme "Ey Allah'ın elçisi! O, halanın oğlu olduğu için mi bu

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ اخْرَجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَنبِيئًا

“Eğer onlara kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın diye emretmiş olsaydık, pek azı müstesna bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirseylerdi, bu onlar için hem daha hayırlı hem de (imanları için) daha sağlamaştırıcı olurdu” (en-Nisâ 4/66).

Mukâtil’in naklettiğine göre yahudiler “Allah bunları helak etsin, ne kadar da beyinsizler! Muhammed’in Allah’ın elçisi olduğuna şahitlik ediyorlar, kanlarını ve mallarını onun yolunda veriyorlar da hüküm konusunda onu itham ediyorlar, Allah’a yemin olsun ki yaptığımız bir tek günah sebebiyle Mûsâ (a.s.) bize emir buyurdu da öldürülenler yetmiş bini buluncaya kadar bazılarımız bazılarımızı öldürdü ve nihayet Allah bizden razı oldu. Bunu bizden başkası yapamazdı.” deyince Sâbit bin Kays “Allah’a yemin olsun, Allah biliyor ki O bize ‘kendimizi öldürmemizi’ emretseydi elbette kendimizi öldürürdük.” demişti de Sâbit’in bu sözü hakkında bu âyet nâzil oldu (Mukâtil, 2002, c. 1, s. 387). Taberî ise âyetin nüzûlüne sebep olan hadiseyi şu şekilde anlatmaktadır: Sâbit bin Kays ile bir yahudi karşılıklı övünmüşlerdi. Yahudi “Allah’a yemin olsun ki Allah bize kendimizi öldürmeyi farz kıldı da biz kendimizi öldürdük!” deyince Sâbit “Allah’a and olsun ki Allah bize ‘Kendinizi öldürün!’ diye emretseydi biz de kendimizi öldürürdük.” demişti de ilgili âyet nâzil oldu (Taberî, 2001, c. 7, s. 207).

Görüldüğü üzere âyetin tarihsel bağlamıyla ilgili olarak anlatılanlar, buradaki “*اقتلوا*” *اقتلوا*” beyanının Hz. Mûsâ’nın kavmine yöneltilen “*فاقتلوا أنفسكم*” emri gibi olduğunu ve zikri geçen ifadeye nasıl anlam veriliyorsa “*اقتلوا أنفسكم*” beyanına da aynı doğrultuda anlam verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte tefsirlerde Hz. Mûsâ’nın kavmine yönelik olan “*فاقتلوا أنفسكم*” emrine mana vermedeki ihtilafın, bu âyette geçen “*اقتلوا أنفسكم*” ifadesine de yansıdığı görülmektedir. Zaman zaman müfessirlerin farklı iki âyette geçen bu ifadelerle verdikleri mananın, onların tarihsel bağlamı veya metinsel bağlamı öne çıkarmalarıyla ilgili olarak da değiştiği söylenebilir.

Mâtürîdî’nin naklettiğine göre bu âyette geçen “*اقتلوا أنفسكم*” ifadesi hakkında müfessirler iki tür görüş beyan etmişlerdir. Bir kısım müfessirler “Her bir kimsenin kendini öldürmesidir.” demiş, bunların dışındaki müfessirler de “Bazı kimselerin diğerlerini öldürmesidir.” diye izahta bulunmuşlardır. Mâtürîdî’ye göre ifadenin “her bir kimsenin kendini öldürmesi” şeklinde anlaşılması, şu iki husustan dolayı mümkün gözükmemektedir: Öncelikle “kendini öldürmek” hiç kimsenin tahammül edemeyeceği şiddetli bir şeydir. Hâlbuki yüce Allah, “bir kimseyi ancak gücünün yettiğiyle yükümlü tutacağını” beyan buyurmuştur (el-Bakara 2/286). İkinci olarak da kendini öldürmede neslin kesilmesi ve halkın yok edilmek için yaratılması söz konusudur ki halkın yok edilmek üzere yaratılmasında herhangi bir hikmet yoktur. “*اقتلوا أنفسكم*” beyanı, “bazı kimselerin diğerlerini öldürmesi” diye kabul edildiği takdirde ise bu onların “düşmanla mücadele etmeleri, evden çıkmaları ve hicret etmeleri” gibi kendisiyle emroldukları şeyler arasında telakki edilebilir (Mâtürîdî, 2007, c. 3, s. 315-316). Bu ifadelerden

şekilde hüküm veriyorsun?” diyerek itiraz etmesi üzerine nâzil olmuştur. (Rivayetin kaynağı için bk. Buhârî, “Mûsâkât”, 6, 7, “Sulh”, 12, “Tefsir”, 12; Müslim, “Fezâil”, 129.) Diğer görüşe göre ise âyet, Allah’ın “Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Onu tanıyamaları kendilerine emredildiği hâlde tâgûtun önünde mahkemeleşmek istiyorlar.” (en-Nisâ 4/60) şeklinde bahsettiği bir münafıkla bir yahudi hakkında nâzil olmuştur ki Taberî ilgili âyetin siyakına göre bu sebebin daha uygun olduğunu belirtmektedir. bk. Taberî, 2001, c. 7, s. 201-205.

anlaşıldığına göre Mâtürîdî âyette geçen “ان اَقْتُلُوا انْفُسَكُمْ” ifadesini, “Bir kısmınız diğerlerini öldürsün!” şeklinde mana vermeyi tercih etmektedir. Hâlbuki o, Bakara sûresinde “فَاَقْتُلُوا انْفُسَكُمْ” şeklinde geçen ifadenin müfessirler tarafından çoğunlukla hakiki manaya alınarak izah edildiğini, te’vil ve tefsir ehlinin bu hususta icmâi olmasa kendisinin bu sözü hakiki manaya değil de mecazi manaya hamlederek “ibadet etmek ve meşakatlere katlanmak suretiyle nefisleri yormak” şeklinde anlamayı daha uygun bulduğunu ifade etmektedir (Mâtürîdî, 2007, c. 1, s. 128).

Râzî'nin beyanına göre ise Nisâ sûresinin 66. âyetinde konu edilen kimseler, müfessirler tarafından “önceden zikri geçen münafıklar” veya “mümin münafık herkes” şeklinde iki türlü anlaşılmıştır. “Hitap, münafıklarla ilgilidir.” görüşünde olanlara göre bu âyet, onları samimiyete ve münafıklığı bırakmaya teşvik ediyor demektir. Buradaki beyanın genel olup mümin münafık herkese yönelik olduğunu kabul edenlere göre ise âyetteki “kalîl/قَلِيلٌ” müminleri ifade etmektedir (Râzî, 1981, c. 10, s. 171-172). Dikkat edilirse âyetin kimlerle ilgili olduğu hususundaki görüşlerden birincisi metinsel bağlamı öncelemiş ve buna göre âyette bahsedilenlerin münafıklar olduğunu dile getirmiştir. İkinci görüş sahiplerinin ise âyetin tarihsel bağlamını öne çıkardıkları söylenebilir. Zira Râzî, bu görüşün ardından yahudi ile Sâbit b. Kays'ın hadisesi gibi rivayetlere yer vermiştir. Ancak burada hitabın kime yönelik olduğu “ان اَقْتُلُوا انْفُسَكُمْ” beyanına verilen manayı değiştirmemiş gözükmektedir. En azından Râzî bu görüştedir. Çünkü o, her iki durumda da ibareyi “kendinizi öldürmeniz” diye beyan etmiştir.

İşârî tefsir müelliflerinden Baklî; bu âyette Allah'ın ahababını şikâyet ettiğini, onların kendi rızası uğruna canlarını verme konusundaki kusurlarından söz ettiğini ve bu muhiplerin kendisine ancak muradını kendi muratlarına tercih etmekle erişebileceklerini bildirdiğini ifade etmiştir. Baklî'ye göre bu şikâyet, onların imanlarının mevki ile ilgili değildir. Zira onlar, Allah'a hamd olsun ki sıdk ihlas, iman ve yakîn üzeredirler; O'nun için namaz kılmaktadırlar. Öyleyse burada Allah, zorluk anında nefislerine karşı koyabilenlerin ancak güçlü ve muhabbetlerinde istikamet üzere olanlar olduğunu haber vermiş, bunu da “اَلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ” ifadesiyle bildirmiştir (Baklî, 2008, c. 1, s. 259). Necmeddîn-i Kübrâ da âyetteki beyanı “Mücâhede ve nefse karşı koymak suretiyle doğruluk kılıcıyla (nefislerinizi öldürün!)” şeklinde izah etmiş, burada kelâmın imanın yoklamasını yapan bir mihenk taşı mesabesinde olduğunu, çok az kimsenin bu bahsedilenleri yapabileceğini, yani bu mihenk taşında gerçek paranın (yani imanın) aşikâr olacağını belirtmiştir (Kübrâ, 2009, c. 2, s. 167). *Tefsîru İbni'l-'Arabî*'de ise ilgili beyana “Hevâyı kontrol altına almak suretiyle nefislerinizi öldürün!” anlamı verilmiş, böylece nefsin (gerçek) hayata kavuşacağı ve (olumsuz) sıfatlarının yok edilmiş olacağı vurgulanmıştır (İbni'l-'Arabî, 1816, c. 1, s. 154).

Sonuç

Kur'an'ı doğru anlamanın lüzumu, üzerinde tartışılmayacak bir konudur. Bu lüzumu hayata geçirirken uyulması gereken esaslar ise temelde sabit olmakla birlikte zaman zaman farklı açılımlara muhatap olabilmektedir. İşte tefsir usulü kaidelerinden olarak “bağlama riayetinin gerekliliği” de farklı uygulamalar dolayısıyla tartışılan bir esas olarak gündemdedir.

Günümüzde tefsirde bağlama riayetinin gerekliliğini savunan çalışmaların artması, bu temel kaideyi tefsir faaliyetlerinde göz ardı etmemenin önemini vurgulaması bakımından

değerlidir. Ancak Kur'an metninin mucize yapısı ve evrenselliği, zaman zaman onun bağlam dışı mesajları da muhtevi olmasını sağlamış gözükmektedir. Zira bir metin, ne kadar üst seviyede ise o kadar farklı manaları barındırabilme özelliğine sahiptir. Kaldı ki bazen normal bir metinde bile ibarenin bağlam dışı yorumlanmaya müsait olduğu görülür. Bazı durumlarda ise bu, gereklilik hâline gelmektedir. Ancak bir metni bağlam dışı anlarken de keyfilikten kaçınmak, son derece önem arz etmektedir. Bu bakımdan bazı hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir.

Bir ifadeyi yorumlarken, öncelikle tarihsel bağlamın tespit edilmesi lazımdır. Zira tarihsel bağlam, sözün muhataplarına söylendiği ortamda nasıl anlaşılması gerektiği bilgisini veren tek kaynaktır. Burada muhatapların anlayışları, sözdeki hedefin tespitinde önem arz etmektedir. Bazen muhatapın sözü yanlış anlaması da mümkündür; bu durumda metinsel bağlamın devreye sokulması gerekir ki anlayışın doğruluk bakımından sağlanması yapılabilir.

Kelâm, tarihsel bağlam ve metinsel bağlam dikkate alınarak anlaşılmaya çalışıldıktan sonra farklı mesajları havi olabilmeleri bakımından incelemeye alınmalıdır. İfadenin bulunduğu bağlamın sınırlayıcılığından kurtarılarak anlaşılması da bazı kurallara tabidir. Her şeyden önce kelâm; Kur'an bütünlüğü içerisinde ve onda verilen açık mesajlara uygun olarak anlaşılmalıdır. Sonra Hz. Peygamber'in anlayışı ve Kur'an'ı izahı büyük önem arz etmektedir. Kelâmı anlarken ulaşılan sonuçların kesinlikle Hz. Peygamber'in sahih sünnetine aykırı olmaması gerekir. Ashâb-ı kirâmın anlayış ve uygulamaları da Hz. Peygamber'in kontrolünden geçmiş olmaları bakımından önemlidir. Bu bakımdan onlardan aktarılan izahlar da bağlam dışı yorumlar için referans alınabilir. Bu makalede ele alınan âyetler içerisinden örnek vermek gerekirse, Nisâ sûresinin 29. âyetinde geçen "وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ" beyanının bağlam dışı yorumuna Amr b. Âs'ın te'vilinin delil gösterilmesi, bu yönde bir faaliyettir.

Burada özellikle belirtmek gerekir ki mesela intihar yasağının Kur'an'da olmadığını söylemek gibi genel hükümlere gitmeden önce konuyla ilgili Kur'an ifadelerini bağlamla birlikte veya bağlam dışı olarak değerlendirmekte yarar vardır. Bu değerlendirmeden sonra bile Hz. Peygamber'in hükümlerinin nihayetinde Kur'an'ın hükümlerinin beyanı olduğu ve ilgili âyette yer alan "Allah'ın resûlünün verdiği alınması ve yasakladığından kaçınılması" emri gereği, hadislerde açık bir şekilde var olan bir hususun Kur'an'da olmadığını söylemek isabetli olmasa gerektir.

İşârî/tasavvufî izahlarda ise ortaya konan yorumların sūfînin seyrü sülûk tecrübesi neticesinde içine doğan sezgilere göre çeşitlilik arz etmesi gayet doğaldır. Zaten bu yorumlar, herkese dikte edilemeyecek ilhamlar kabilindedir. Ancak bu tür açıklamaların tefsirden ziyade bazı manevi hakikatlere işaret eden te'viller olarak sunulması ve en azından yapılan yorumların yegâne olmadıklarının ifade edilmesi, özellikle günümüzde yanlış anlamalara sebebiyet vermeme bakımından önemlidir. İşârî yorumların, genel itibarıyla Bursevî ve Âlûsî'nin eserlerinde sunulduğu gibi ikinci derecede izahlar olarak beyan edilmesi daha uygun gözükmektedir.

Netice olarak Kur'an yorumlarında bağlamın göz ardı edilemeyeceği ortadadır. Bununla birlikte bağlam dışı yorumlar da Kur'an'ın cihanşümüllüğü açısından zaman zaman gerekli olabilmektedir. Bağlam dışı yorumlar ise ancak Kur'an ve sünnet kontrolünde yapılmalıdır.

Kaynakça / Reference

- Abdülbâkî, M. F. (1945). *el-Mu'cemu'l-müfehres li-elfâz'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye.
- Albayatı, Y. A. Z. (2016). *Tefsirde Bağlam (Siyak) ve el-Muharrerü'l-Vecîz Örneği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Âlûsî, Ş. (ts.). *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'âni'l-'azîm ve's-seb'ul-mesânî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsî'l-'Arabî.
- Askerî, E. (ts.), *Mu'cemu'l-Furûki'l-lugaviyye*. b.y.
- Aydar, H. (2021). Müellifleri Tarafından Tamamlanamamış Tefsirler. *darulfunun ilahiyat* 32, 117-145.
- Bahçivan, M. (2020). *Kur'an Yorumunda Bağlamın Sınırlayıcılığı* (Yayınlanmamış doktora tezi). Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Bakal, A. (2009). *Kur'an'ı Anlamada Siyak-Sibakın Önemi*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi Yayınları.
- Bakî, R. (2008). *'Arâ'isü'l-beyân fi hakâ'iki'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Begavî, M. (1988). *Me'âlimü't-tenzîl*. thk. M. Abdullah en-Nemr vd. Riyad: Dâru Tayyibe.
- Buhârî, M. (1992). *el-Câmi'u's-sahih*. nşr. Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Bursevî, İ. H. (1911). *Rûhu'l-beyân*. İstanbul: el-Matbaatü'l-Osmâniyye.
- Coşkun, M. (2014). *Kur'an Yorumunda Sîret-Nüzûl İlişkisi*. İstanbul: Fikir Yayıncılık.
- Cürcânî, S. Ş. (2003.) *et-Ta'rîfât*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî. Beyrut: Dâru'n-Nefâes.
- Çantay, H. B. (1996). *Tefsirli Kur'ân Meâli*. İstanbul: Risale.
- Dâmegânî, H. (1983). *Kâmûsü'l-Kur'ân ev islâhu'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-kerîm*, thk. Abdülazîz Seyyidü'l-ehl. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- Demirci, M. (2018). *Tefsir Usûlü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Durmuş, Z. (2003). Yanlış Anlamlandırma ve Değerlendirmelere Konu Olan Bakara 54. Âyetindeki 'Uktulû Enfusekum' İfadesinin Çözümlemesi. *EKEV Akademi Dergisi -Sosyal Bilimler- 7* (17), 29-48.
- Ebû Dâvûd, S. (1992). *es-Sünen*. nşr. Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ebû Zeyd, N. H. (1995). *en-Nass es-Sülta el-Hakîka*. Beyrut: el-Merkezü's-Sekâfiyyi'l-'Arabiyy.
- Erdal, M. (2006). Kur'an Meallerinde Hakikat-Mecaz İkilemi-Bakara Suresi 54. Âyet Bağlamında-. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 183-198.
- Ezherî, M. (1964). *Tehzîbü'l-luğa*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr vd. Beyrut: ed-Dâru'l-Mısriyye.

- Ferâhîdî, H. (2002). *Kitâbu'l-'Ayn müratteben alâ hurûfi'l-mu'cem*. thk. Abdulhamîd Hendâvî. Beyrut: Dâr'ül-Kütübi'l-'İlmiyye.
- Gökkır, N. (2014). *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Güman, O. (2013). *Fıkıh Usulü Literatüründe Siyak*. İstanbul: Gelenek Yayınları.
- İbn Düreyd, E. M. (1987). *Cemheretü'l-luga*. thk. Remzi Münir Ba'lebekî. Beyrut: Dârü'l-İlm lil-Melâyîn.
- İbn Kesîr, I. (2000). *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Mustafa Seyyid Muhammed vd. Kahire: Mektebetü Evlâdi's-Şeyh li't-Türâs.
- İbnü'l-Arabî, M. (1816). *Tefsîru İbni'l-'Arabî*. b.y.: y.y.
- İbnü'l-Cevzî, E. (1987). *Nüzhëtü'l-a'yüni'n-nevâzir fi 'ilmi'l-vücûh ve'n-nezâ'ir*. nşr. M. Abdülkerîm Kâzım er-Râzî. Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- İsfahânî, R. (1984). *Mukaddimetü Câmi'i't-tefâsîr*. nşr. Ahmed Hasan Ferhât. Küveyt.
- İsfahânî, R. (ts.). *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. nşr. Safvân Adnân Dâvûdî. Beyrut: ed-Dârü's-Şâmiyye.
- Kâşânî, A. (1600). *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. Riyad: Kral Soud Üniversitesi, Yazmalar, 2437.
- Kırca, C. (2014). Kur'ân'ı Anlama Sorunları ve Yöntemleri. *Bilimname* 26/1 (Ağustos), 7-24.
- Kurtubî, M. (2006) *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Kübrâ, N. (2009). *et-Te'vilâtü'n-Necmiyye*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- Maden, Ş. ve Yiğitoğlu, M. (2018). Kur'an-ı Kerim ve Eski Ahit Bağlamında Buzağıya Tapan İsrailoğulları'na Ölüm Cezası Verilmesi Meselesi. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11 (Aralık), 425-446.
- Mâtürîdî, E. (2005-2007). *Te'vilâtü'l-Kur'ân*. thk. Ahmet Vanlıoğlu vd. İstanbul: Dârü'l-Mîzân.
- Mâverdî, A. (ts.). *en-Nüket ve'l-'uyûn*. nşr. Seyyîd b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- Mertoğlu, S. (2013). Vücûh ve Nezâir. *DİA*, c. 43, s. 141-143. İstanbul: TDV Yayınları.
- Mukâtil b. Süleyman. (2002). *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. Beyrut: Müessesetü't-Târîhi'l-'Arabî.
- Müslim, M. (1992). *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Müslim, M. (1992). *el-Câmi'u's-sahîh*. nşr. Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nesâî, A. (1992). *Sünenü'n-Nesâî*. nşr. Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Öz, A. (2016). *Kur'an'ı Anlamada Bağlam*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Paçacı, M. (2010). *Kur'ân'a Giriş*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.

- Râzî, F. (1981). *Mefâtîhu'l-gayb: et-Tefsîru'l-kebîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Seâlibî, A. (1984). *el-Eşbâh ve'n-nezâir*. nşr. Muhammed el-Mısırî. Beyrut: Mektebetü'l-Mütenebbî.
- Semerkindî, E. N. (2002). *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Kerîm/Tefsîru Ebi'l-Leys es-Semerkindî*. thk. Ali Muhammed Muavvîd vd. Beyrut: Dâr'ul-Kütübi'l-İlmiyye.
- Serinsu, A. N. (2012). *Kur'an ve Bağlam*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Taberî, M. (2001). *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî vd. Kahire: Dâru Hicr.
- Tirmizî, M. (1992). *Sünenü't-Tirmizî*. nşr. Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tiyek, F. (2015). *Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Tüsterî, S. (2004). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*. thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd - Sa'd Hasan Muhammed Ali. Kahire: Dâru'l-Haram li't-Türâs.
- Uludağ, S. (2002). Kaşânî, Abdürrezzâk. *DİA*, c. 25, s. 5-6. İstanbul: TDV Yayınları.
- Uzun, N. (2016). *Bağlam ve Kur'an'ın Anlaşılması Üzerine*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Ünver, M. (1996). *Kur'an'ı Anlamada Siyâkı Rolü: Bütünlük Üzerine*. Ankara: Sidre Yayınları.
- Vâhidî, A. (2009). *et-Tefsîru'l-basît*. nşr. Muhammed b. Sâlih b. Abdillâh el-Fevzân vd. Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye.
- Zemahşerî, M. (2009). *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vîl*. nşr. Halîl Me'mûn Şeyhâ. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife.
- Zerkeşî, B. (ts.). *el-Bürhân fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrâhîm. Kahire: Dâru't-Türâs.